

Dr hab. Michał Polak,
profesor Politechniki Koszalińskiej
Ul. Cisowa 19, 75-644 Koszalin

Koszalin, 15 września 2021 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Marii Stefanickiej: *Działalność Towarzystwa Pomocy Polakom w Londynie 1939-2020*, napisanej w Instytucie Historii Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego pod kierunkiem prof. dr. hab. Wiesława Jana Wysockiego.

Problematyka działalności organizacji samopomocowych uchodźstwa polskiego po II wojnie światowej stale zyskuje na popularności. Przekłada się to na liczne kwerendy źródłowe w polskich i zagranicznych archiwach, bibliotekach oraz innych instytucjach naukowych. Specyfika sytuacji, w jakiej znalazła się polska emigracja spowodowała potrzebę zorganizowania się tej społeczności na różnych płaszczyznach – politycznej, społeczno-kulturalnej, ale również ekonomiczno-socjalnej. Obok instytucji rządowych działały nadal i ewoluowały partie polityczne. Organizacje uchodźcze inspirowane były przez rząd RP na uchodźstwie, jak również powstawały z oddolnych potrzeb. Niespotykana w innych społecznościach emigracyjnych aktywność społeczna, pomimo nadzwyczaj trudnej sytuacji Polaków, stała się wizytówką polskiego uchodźstwa w Wielkiej Brytanii i w większości krajów, do których dotarli. Wielość polskich organizacji, a jednocześnie bogactwo funkcji przez nie realizowanych, jak również liczba ich członków – stanowią do dzisiaj fenomen na skalę światową. Nie dziwi zatem fakt, że tematyka ta doczekała się cennych opracowań, nie tylko polskich naukowców i publicystów. Wśród polskich organizacji pomocowych szczególną rolę pełni Polski Czerwony Krzyż (PCK) – jako element międzynarodowej organizacji, swoje korzenie wywodzącej z 1863 r.

Właśnie Towarzystwo Pomocy Polakom (TPP), będące „emigracyjnym” spadkobiercą Polskiego Czerwonego Krzyża zainteresowało Annę Marię Stefanicką. Autorka recenzowanej rozprawy jest uznanym badaczem działalności polskiego uchodźstwa, autorką m.in. kilku monografii prezentujących funkcjonowanie polskich organizacji naukowych i dobroczynnych. Tym razem, w ramach dysertacji doktorskiej podjęła ona próbę przeanalizowania działalności Towarzystwa Pomocy Polakom w całym okresie jego dotychczasowego funkcjonowania, kończąc na 2020 – pandemicznym – roku.

Zakres rzeczowy i terytorialny pracy

Nie mam uwag do cezurę badawczej wybranej przez Autorkę ponieważ taki okres badawczy pozwala ukazać pełne spektrum dokonań jej członków, zarówno w ramach Polskiego Czerwonego Krzyża, jak i w okresie funkcjonowania Towarzystwa Pomocy Polakom po II wojnie światowej na uchodźstwie. Zakres terytorialny obejmuje wszystkie kraje, w których funkcjonowały delegatury Towarzystwa Pomocy Polakom, co również jest uzasadnione w obliczu specyfiki działalności tej organizacji.

Konstrukcja pracy

Praca ma 157 stron, włączając w tę liczbę aneksy, indeksy i spisy.

Swą pracę Autorka podzieliła na 5 rozdziałów, z zastosowaniem układu chronologicznego. W pierwszym rozdziale przedstawiła krótką genezę powstania PCK, nawiązując do powstania Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, a następnie przybliżając ewoluowanie idei czerwonokrzyskiej na ziemiach polskich pod zaborami oraz wśród Polonii amerykańskiej. Właśnie Polskiemu Białemu Krzyżowi, jako szczególnie skutecznej inicjatywie dobroczynnej, Autorka poświęciła najwięcej miejsca. Klarownie przedstawiła również powstanie i rozwój Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża, a następnie Polskiego Czerwonego Krzyża w latach dwudziestych i trzydziestych.

Drugi rozdział poświęcony został bogatej i zarazem pełnej poświęceń aktywności PCK w czasie II wojny światowej (1939-1945). Autorka odnotowała najważniejsze sukcesy i wyzwania w działalności tej organizacji podczas wojny, działalności ratującej życie, lub poprawiającej komfort funkcjonowania polskim żołnierzom, powstańcom czy ludności cywilnej. Nie pominięto omówienia skazanych na niepowodzenie prób prowadzenia działań opiekuńczych wobec polskich jeńców i zesłańców w Związku Sowieckim. Odnotowano także działalność PCK we Francji i Wielkiej Brytanii oraz pomoc kierowaną do polskich jeńców wojennych i Polaków ewakuowanych ze Związku Sowieckiego na Bliski Wschód.

Trzeci rozdział Autorka poświęciła analizie procesu reorganizacji Polskiego Czerwonego Krzyża w Towarzystwo Pomocy Polakom (TPP) oraz pierwszemu okresowi jego funkcjonowania (do 1950 r.). Bardzo celnie i rzetelnie przedstawione zostały wyzwania, przed jakim stanął Zarząd Główny PCK w Londynie w obliczu nacisków komunistycznego rządu warszawskiego odnośnie przejęcia tej organizacji. Ciekawie i wyczerpująco w mojej opinii przedstawione są podstawy statutowe i struktura organizacyjna Towarzystwa, jak również działania opiekuńcze i dobroczynne w okresie funkcjonowania Polskiego Korpusu

Przysposobienia i Rozmieszczenia. Pracownicy TPP docierali do każdego większego skupiska polskiego Wielkiej Brytanii. Autorka wskazuje w tym rozdziale na skuteczne reagowanie Zarządu Towarzystwa na występujące nowe problemy i zjawiska niepożądane. Na uwagę zasługuje także szczegółowo nakreślona kwestia organizacji świadczenia pomocy poza Wielką Brytanią poprzez sieć delegatur. Uzyskujemy również szereg informacji na temat systemu wsparcia poprzez wysyłki paczek do Polaków w Kraju, czy wspierania poszukiwań Polaków rozsianych po świecie. Nie mam również uwag krytycznych do podrozdziału poświęconego finansowym podstawom działalności TPP.

Kolejny – czwarty rozdział – dotyczy przeprowadzonej przez Autorkę analizy działalności TPP w latach 1950-1980. Dolny dobór cezur badawczej w niniejszym rozdziale jest w mojej ocenie trafny, gdyż w badanym okresie zmienił się zauważalnie zakres i charakter świadczonej przez TPP pomocy. Skureczyły się możliwości finansowania pomocy oraz wsparcie ze strony ONZ. Zacieśniały z kolei współpracę polskie organizacje pomocowe. Rozwijała się też struktura terenowa Towarzystwa w Wielkiej Brytanii. Działalność TPP w tym okresie nie miała jednak już takiego rozmachu, co w pierwszych latach powojennych. Likwidacji lub ograniczeniu działalności podlegały delegatury zagraniczne. Nadal prowadzona była pomoc dla Polski.

Ostatni rozdział Autorka poświęciła prezentacji nowych form działalności Towarzystwa w latach 1980-2020. Mam dylemat, czy nie należałoby doprowadzić rozdziału czwartego do 1989 r., a rozdział piąty rozpocząć od 1990 r. Taka cezura wydaje mi się logiczna, jednak wyboru Autorki nie traktuję jako istotnego błędu. W rozdziale tym szeroko omówione zostały nowe formy działalności np. uruchomienie telefonicznej linii pomocy dla osób starszych, czy poradnik pt. *Jak żyć i pracować w Wielkiej Brytanii*, wydany po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Na uwagę zasługuje przeprowadzona przez Doktorantkę szczegółowa analiza najnowszych trendów w działalności pomocowej TPP, jak np. funkcjonowanie tzw. sekcji, czy jeszcze pełniejsze nastawienie na wsparcie osób-starszych. Przeanalizowana została również ewolucja sposobu zarządzania Towarzystwem. Innym ciekawym aspektem jest omówienie przez Autorkę okoliczności nawiązania współpracy z krajowym Polskim Czerwonym Krzyżem po przełomie 1990 roku.

Pracę wieńczy zakończenie oraz aneks z życiorysami wybranych członków założycieli TPP oraz aktualnych członków Zarządu TPP w 2020 r.

Podstawa źródłowa rozprawy

Autorka rzetelnie przeprowadziła kwerendę do podjętego tematu. Szczególnie pozytywnie oceniam drobiazgową kwerendę w archiwach i bibliotekach, na czele z archiwum Towarzystwa Pomocy Polakom. Obficie korzystała również ze zbiorów Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie; w mniejszym stopniu wykorzystowała źródła pierwotne zgromadzone w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie, Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Londynie oraz Archiwum Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Nowym Jorku. Korzystała również z licznych opracowań. W przypisach nie zauważyłem jednak opracowań Tadeusza Kondrackiego, jednego z czołowych badaczy aktywności polskich organizacji emigracyjnych. Warto byłoby również sprawdzić zbiory brytyjskiego Archiwum Narodowego, aby zweryfikować czy są w nim zgromadzone dokumenty informujące o podejściu rządu brytyjskiego do badanej organizacji. Generalnie jednak nie mam większych zastrzeżeń do podstawy źródłowej rozprawy, oceniając ją pozytywnie.

Bogactwo źródeł do pracy widoczne jest również w warstwie ikonograficznej dysertacji. Autorka zamieściła szereg zdjęć, schematów i wykresów, które doskonale poszerzają spojrzenie czytelnika oraz ułatwiają mu odbiór szczegółowych danych.

Strona metodologiczna pracy

Autorka w swej rozprawie skutecznie wykorzystwała takie metody badawcze jak metoda monograficzna i historyczna. Zastosowała również technikę analizy źródeł pierwotnych i wtórnych. Dzięki doświadczeniu w pracy pisarskiej oraz zawodowemu oddaniu jednemu z londyńskich archiwów, Anna Stefanicka nadzwyczaj swobodnie porusza się w dużej ilości danych źródłowych, sprawnie odnajdując potrzebne informacje, a zarazem zachowując niezbędny obiektywizm naukowy.

Autorka szczegółowo przedstawiła wyniki swoich badań, a rozbudowany aparat badawczy pracy pomaga czytelnikowi prześledzić wykorzystywane w pracy dane źródłowe i nadaje transparentności tokowi myślowemu Autorki.

Strona edycyjna pracy

Strona edycyjna pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Autorka sprawnie porusza się w dziele pisanim. Styl pracy jest poprawny i zachęcający do zgłębiania historii Towarzystwa Pomocy Polakom. W kwestii kompletności opracowania należy odnotować wynikający z błędu technicznego brak wstępu w wersji przesłanej recenzentowi, jednak element ten dosłany został

w terminie późniejszym. Doktorantka powinna odnieść się do tej kwestii w swej prezentacji podczas obrony.

W pracy znalazłem nieliczne błędy interpunkcyjne i literówki, które zamieszczam w uwagach szczegółowych.

Uwagi szczegółowe:

Kwestia braku wstępu w pierwotnej wersji rozprawy została omówiona wyżej. Rozbudowy wymaga jednak zakończenie pracy, które w mojej ocenie jest zbyt syntetyczne i nie puentujące klarownie procedury badawczej zastosowanej przez Autorkę (m.in. odniesienie do problemu badawczego, weryfikacja hipotez roboczych, odniesienie do celów szczegółowych, postulaty badawcze na przyszłość).

Spis treści pracy proszę przenieść na początek pracy.

W zamieszczonych w aneksie życiorysach członków TPP zachęcam do wskazania źródeł, na podstawie których zostały przygotowane poszczególne biogramy.

W bibliografii do rozprawy uszczegółowiłbym część dotyczącą prasy oraz opisałbym zawartość linku internetowego. Należy podać również datę skorzystania z treści internetowych.

W spisie ilustracji i wykresów proszę uzupełnić numerację stron wykazanej ikonografii.

W pracy zdarzają się błędy interpunkcyjne. Zwracam także uwagę na stosowanie niszowych, pochodzących z języka angielskiego i praktycznie nie używanych w języku polskim określeń, jak np. *realności* zamiast nieruchomości (s. 105), czy *lease* zamiast dzierżawy.

Pojawiają się drobne niedociągnięcia edycyjne (np. na s. 111 przecinek zamiast kropki – jest: wybory prezydenckie, - powinno być: wybory prezydenckie).

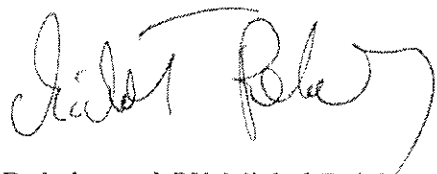
Uwagi ogólne

Przebadana przez Doktorantkę historia Towarzystwa Pomocy Polakom spełnia wszystkie wymogi monografii naukowej i ujmuje kompleksowo jego aktywność. Jednocześnie wielopłaszczyznowość i złożoność badanego towarzystwa pomocowego „zaostrza apetyt” czytelnika na pogłębienie w przyszłości badań nad działalnością delegatur TPP w poszczególnych krajach zamieszkania uchodźstwa polskiego, o co postuluję. Na swoje monografie czeka szereg kolejnych organizacji i instytucji uchodźczych.

Konkluzja

Pani Anna Maria Stefanicka jest doświadczonym badaczem, o czym świadczy poprawnie dobrany aparat badawczy, konstrukcja pracy i podstawa źródłowa. Ma doświadczenie w pracy naukowej i dobry warsztat pracy historyka, o czym świadczy nie tylko recenzowana dysertacja, ale także poprzednie monografie opublikowane przez Doktorantkę. Zawarte przeze mnie w niniejszej recenzji uwagi krytyczne nie obniżają mojej ogólnej wysokiej oceny recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Uważam przedstawioną mi do oceny rozprawę za spełniającą wymogi stawiane rozprawom doktorskim według art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie pracy doktorskiej oraz art. 179 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i proszę Radę Wydziału o dopuszczenie Pani Mgr Anny Marii Stefanickiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. prof. PK Michał Polak